

Interferențe lingvistice româno-franceze în „Bucarest Matin”

Michel Wattremez

0. Influența limbii lui Victor Hugo s-a exercitat paralel cu dezvoltarea, începând cu revoluția din 1848, a unor strânse relații politice și culturale între Franța și statul român. Uneori ironizat (pe bună dreptate) de Alecsandri, prin Coana Chirița, și de Eminescu, în poezia *Ai noștri tineri...*, fenomenul, cu un substrat afectiv primordial, culminează prin anii 1900. O manifestare desăvârșită o constituie, fără îndoială, bilingvismul perfect al lui Alecsandri în secolul al XIX-lea, precum și al unor personalități europene atât de diferite, precum politicianul Take Ionescu sau, mai târziu, prințesa Marta Bibescu, acestea scriind, gândind și conversând curent în limba franceză.

Aporturile limbii franceze în procesul de dezvoltare a limbii române au suscitat numeroase studii. Ceea ce-mi propun eu sunt câteva reflecții asupra acestei probleme privite în sens invers, și anume, al influențelor lingvistice între limba română și limba franceză, în cotidianul „Bucarest Matin”, apărut în capitală între 1995 și 2002, în tradiția lui Ulysse de Marsillac și a lui Frédéric Damé. Redactat nu de franco-români, ci de studenți români pentru uzul comunității francofone din București – diplomați și vizitatori în trecere –, ziarul de 8 pagini, cu un tiraj de 8000 de exemplare, prezintă rare greșeli de limbă, fiind vorba, mai degrabă, de simple greșeli de tipar, pe care o recitare calmă de către un francez nativ ar fi putut să le evite.

Spre deosebire de „Indépendance roumaine” a lui Frédéric Damé, redactată și corectată direct în secolul al XIX-lea de un francez stabilit la București, „Bucarest Matin” izvorăște, deci, dintr-o viziune și dintr-un stil autohton, pus „în limbă” de către tineri români, cu interferențe interesante (fortuite, probabil) între două limbi în contact.

1. Pentru aceia care cunosc ambele limbi, franceza din „Bucarest Matin” abundă în calcuri semantice și sintactice provenite din limba română.

De numeroase ori, termenul francez adoptă sensul și construcția unui termen românesc cu formă apropiată. De exemplu, verbul *établir* apare de mai multe ori în forma sa tranzitivă indirectă, cu sensul românesc de *a stabili (a hotărî)*; în spațiul francfon, *établir* este construit întotdeauna direct și înseamnă ‘a realiza’, ‘a crea’ (un contact, o construcție...), neavând niciodată sensul de ‘a hotărî’: „Lors de sa première séance, l'exécutif *a établi* de créer un groupe de travail chargé de donner le plus rapidement possible des réponses au questionnaire” (BM-1102). Alt exemplu este *tergiverser (atermoyer)*: „La loi du libre accès aux informations publiques, tergiversée par le PDSR” (BM-1153),

aici construcția pasivă fiind calchiată după limba română, sau: „un citoyen français [...] investigué par la police” (BM-1150). Alte construcții franceze din „Bucarest Matin” sunt copiate direct din română, constituind, uneori, o veritabilă traducere *mot à mot*: „*A été adopté le statut du policier*” (BM-1148, de comparat cu *A fost adoptat statutul polițistului*, față de impersonalul francez *On a adopté le statut du policier* sau, mai corect, *Le statut du policier adopté*). Citim, de asemenea: „Chirita [...], personnage connu surtout *des affiches électorales* [...]” (BM-1104), calchiat după *cunoscut mai ales din afișele electorale*; în acest caz, francezul ar fi scris *connu surtout par (à travers)*... Forma „dans les conditions où”, introducând în textele ziarului o propoziție conjunctivă de cauză sau de explicație (și nu de condiție), este un alt exemplu de calc sintactic foarte frecvent în „Bucarest Matin”, cu 53 de ocurențe, unul dintre ele fiind: „L'intégration de la Roumanie à l'UE est une certitude, *dans les conditions où* le pays a déjà été impliqué dans le processus d'adhésion [...]” (BM-1286). În spațiul francofon se întâlnește, mai degrabă, construcția *dans la mesure où* (folosită, de altfel, de 30 de ori) sau *puisque*, care corespund cu *întrucât* și, respectiv, *deoarece*.

Calcurile lexicale sunt și mai frecvente. Unele perechi omofone sunt interschimbate, cum ar fi, de exemplu, „service d'évidence de la population” (BM-1104), copiat după *serviciu de evidență a populației*, *evidence* însemnând în franceză mai ales ‘certitudine’ și neavând sensul suplimentar de ‘activitate de informare despre bunuri și persoane’. Întâlnim, de asemenea, „*aires d'opéra*” (BM-1148) pentru *arii* (fem. pl.), „rencontre du troisième *degré* à Cotroceni” (BM-1109), calchiat după *întâlnire de gradul trei*... (aluzie la filmul american al lui Steven Spielberg), sau „simulation avec des conclusions *à l'envers*” (BM-1166) pentru *pe dos* („întors greșit” dar și „eronat”).

Aceste analogii nu sunt specifice doar acestei publicații, ele apărând și în scrierile unor bilingvi franco-englezi desăvârșiți. O situație mai interesantă în acest cotidian este aceea a cuvintelor franceze care suportă o extensie de sens explicabilă prin limba maternă a redactorilor. Este cazul adjectivului *accablant* („copleșitor”): Ioana din Arc este „cette personnalité *accablante* de l'histoire de France” (BM-1147), trageana Mărioara Ventura este „gigantesque, *accablante*, puissante” (BM-1171); corect ar fi *émouvante*, deoarece *accablante* este folosit în franceză mai curând cu sensul restrâns de ‘greu’, ‘înăbușitor’. Deasemea, cuvântul *dégringolade* își schimbă sensul și devine sinonim cu *dezordine*, *harababură*: „Le maire de la capitale et les maires d'arrondissement s'accusent réciproquement de cette *dégringolade*” (BM-1103), însoțind în text termeni ca „organisation”, „organiser”, „dysfonctionnement”, „débandade”.

Dar cele mai numeroase exemple calchiate privesc creații lexicale originale în franceză, plecând de la cuvinte românești legate de contextul social al României contemporane. Substantivul *mineuriade* prezintă 11 ocurențe, fiind împrumutat de limba franceză din limba română, respectând, totuși, regulile morfologice și semantice ale limbii franceze. La fel se întâmplă cu termenul

PDSR-isation, o formă de așa-zis monopolism al partidului la putere după alegerile din noiembrie 2000 în România: *PDS-isation* în administrație, justiție, agricultură, etc. Este clar că aceste exemple și multe altele strâns legate de o situație ocazională sunt efemere, ele dovedind, totuși, capacitatea limbii franceze de a se adapta la diverse realități politice și sociale. De asemenea, creații precum *cojothérapie* (un mijloc de vindecare *à la Cojocar*, BM-1121) intră în franceză pentru prima dată ca peregrinisme și termeni încărcăți de exotism, alături de lexicul culinar românesc. Ne apropiem, oarecum într-un cadru jurnalistic, de o renovare sau de o îmbogățire a limbii franceze așa cum o practica Panait Istrati în romanele sale – prin introducerea directă a unor termeni români ca, de exemplu, *moș*.¹

Un ultim caz de interferență româno-franceză în „Bucarest Matin” privește referința implicită la formule paremiologice, proverbiale, sau la expresiile lumii tradiționale din România, exportate spre franceză. Rezultatul transferului este o enormă forță creatoare printr-un fenomen de decalaj în timp și în spațiu, care este o marcă a exotismului într-o limbă franceză reînnoită. Prin asonanță și prin structura sa binară, intertitlul *L'absence gête la patience* (BM-1208) sună în franceză ca un proverb original, ca o imagine inovatoare. Citatul ministrului Mircea Goană la Washington îndeplinește aceeași funcție: „J'espere avoir *planté* une bonne semence pour attirer des ressources américaines dans l'économie roumaine” (BM-1122), unde avem o referință la parabola lui Isus în *Matei*, capitoul 13, cu o diferență ușoară față de sintagma consacrată „*semé* une bonne semence”, curentă în limbă franceză, acest decalaj fiind producător de sens. În enunțul „Le premier ministre encourage l'adoption des chiens errants. L'Executif *saute dans l'enclos* de Basescu.” (BM-1158), referința la o realitate țărănească specifică în spațiul carpato-dunărean, dar arhaică în Franța de astăzi („a sări în ograda vecinului”) provoacă același efect ca și în fraza „le tamis pour les futurs préfets a commencé a *bluter*” (BM-1105).

2. În concluzie, aceste observații se situează într-o perspectivă variaționistă, și în nici un caz normativă. Alcătuirea unei liste de greșeli din ziarul „Bucarest Matin” care să ducă la o remediere în stil pedagogic n-ar avea nici un sens, mai întâi pentru că ele sunt rare (confuzii între prepozițiile *à* și *de*, folosirea greșită a articolului), și apoi pentru că oricum textul a fost deja scris. Această aventură nu numai lingvistică, dar și spirituală a unori tineri redactori români din „Bucarest Matin” provoacă admirația și indulgența mea în calitate de bilingv în sens opus. De aceea nu am intenționat să mă rezum doar la o listă de exemple revelatoare de calcuri și transferuri din română spre franceză, ci am vrut să abordez mai

¹ Deroy (p. 224) distinge două categorii de împrumuturi : „peregrinismele sau xenismele, adică cuvintele simțite ca fiind străine și citate într-un fel [...] și împrumuturile propriu zise sau cuvinte în întregime naturalizate”.

degrabă aspectul interferenței *creatoare*, al variantei care îmbogățește limba franceză, care creează imagine, sau, mai precis, care oferă un nou *point de fuite* spațiului lingvistic și cultural francofon.

Bibliografie

<http://www.bucarest-matin.ro>

D. Baggioni, R. Chaudenson, *L'emprunt*, Travaux du Cercle Linguistique d'Aix-en-Provence, Centre des Sciences du Langage, Aix-en-Provence, Publications de l'Université de Provence, 1994.

Deroy, Louis, *L'emprunt linguistique*, Paris, Les Belles lettres, 1956.

Francophonies et identitaire: actes du colloque „Francophonies et identitaire”, réd. et éd. par Jacques Caron, Odense, Odense University Press, 1997.

Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde (Tübingen), Muzeul Județean (Satu Mare), Universitatea de Vest (Oradea), *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent*, sesiune de comunicări științifice, Oradea, 16-19 septembrie 1999,

<http://www.uni-tuebingen.de/uni/yxg01/oradea/>.

Mackey, William Francis, *Bilinguisme et contact des langues*, Paris, Klincksieck, 1976.

Queffélec, Ambroise, *Emprunt ou xénisme: les apories d'une dichotomie introuvable?*, în *Contacts de langues et identités culturelles*, AUF/PUL, 2000 (Deuxième partie – *L'emprunt dans les variétés de français langue seconde*).

Interférences linguistiques franco-roumaines dans „Bucarest Matin”

Dans une démarche variationniste et non normative, on passe en revue différents calques sémantiques et syntaxiques, et emprunts du français au roumain présents dans un quotidien francophone de Bucarest rédigé par des bilingues roumain-français. Par un phénomène de décalage dans le temps et dans l'espace, l'interférence qui fait image contribue à la créativité lexicale et à l'enrichissement du français.